

ПРЕАМБУЛА

*Верховна Рада України від імені Українського народу – громадян України всіх національностей,
виражаючи суверенну волю народу,
спираючися на багатовікову історію українського державотворення і на осно-
ві здійсненого українською нацією, усім Українським народом права на самовизна-
чення,
дбаючи про забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя,
підключись про зміцнення громадянської злагоди на землі України,
прагнучи розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу
та підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу і незворотність
європейського та євроатлантичного курсу України,
усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми,
нинішніми та майбутніми поколіннями,
керуючись Актом проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року,
схваленим 1 грудня 1991 року всенародним голосуванням,
приймає цю Конституцію – Основний Закон України.*

Преамбула конституції – це звичайна для світової конституційної практики не-велика за обсягом, урочиста, вступна частина до її основного змісту. Преамбула ви-конує переважно дві основні функції: по-перше, вказує на те, хто і в якому порядку прийняв конституцію, і, по-друге, містить коротку характеристику умов і мотивів прийняття конституції та цілей, які разом із тим переслідуються. Положення преам-були допомагають краще зрозуміти зміст конституції, сприяють її правильному тлу-маченню і застосуванню.

Ці риси преамбули властиві також невеликій вступній частині, якою відкриваєть-ся Конституція України 1996 р. (зі змінами, внесеними законами України від 8 груд-ня 2004 р. № 2222-IV, від 1 лютого 2011 р. № 2052-VI, від 19 вересня 2013 р. № 586-VII, від 21 лютого 2016 р. № 1401-VIII, від 7 лютого 2019 р. № 2680-VIII, від 3 верес-ня 2019 р. № 27-IX). Преамбула є інтегративною частиною структури Конституції і має для законодавчої, виконавчої та судової влади не тільки морально-політичне, а й юридичне значення з відповідними правовими наслідками.

На відміну від Конституції УРСР 1978 р., яка називалася «Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки» (після проголошення не-залежності назву було змінено на «Конституція (Основний Закон) України»), у назві чинної Конституції України термін «Основний Закон» не використовується. Зовнішні термінологічні зміни певною мірою відображають якісні зрушення в самих основах соціально-політичного розвитку й статусу України як незалежної держави, невід’ємним атрибутом суверенності якої є Конституція.

Проте річ не тільки в цьому. Поняття «Конституція» і «Основний Закон» у сучас-ній юридичній науці й практиці вживаються як тотожні. З цього виходить і Конститу-ція України, фіксуючи цю тотожність не в назві (унаслідок тавтології), а в завершаль-

них рядках преамбули (абзац 9). Як Основний Закон Конституція України становить ядро національної правової системи, є юридичною базою для розвитку всього українського законодавства, нормозастосовчої діяльності, правосвідомості і правової культури.

Преамбула виходить із того, що Конституція України є актом установчої влади Українського народу. Від його імені цю установчу владу реалізувала Верховна Рада України, прийнявши Конституцію.

У преамбулі (абзац 1) констатується, що, приймаючи Конституцію, Верховна Рада діяла від імені Українського народу, виражаючи його суверенну волю, а не від власного імені як органу законодавчої влади. Тим самим під Українським народом як основоположною категорією Конституції слід розуміти не національно-етнічну спільність, а сукупність громадян України всіх національностей. Поняття «Український народ» (преамбула) і «народ» у подальшому тексті Конституції вживаються як юридично тотожні.

Положення преамбули, відповідно до яких саме народу як суверену належить установча влада, більш глибоко розкривається в конституційно-юрисдикційній практиці. Зокрема, у Рішенні Конституційного Суду України у справі щодо конституційності тлумачення Верховною Радою України ст. 98 Конституції України від 11 липня 1997 р. № 3-зп наголошено на тому, що прийняття Конституції України Верховною Радою України було безпосереднім актом реалізації суверенітету народу, який тільки одноразово уповноважив Верховну Раду України на її прийняття.

Ці положення розвинуті Конституційним Судом України в Рішенні у справі про набуття чинності Конституцією України від 3 жовтня 1997 р. № 4-зп та деяких інших рішеннях, із яких випливає, що недопустимо ототожнювати функції Верховної Ради України як органу установчої влади з її постійними функціями як органу законодавчої влади.

Преамбула акцентує увагу на історико-політичних і юридичних підставах відновлення України як незалежної держави. Ними є багатовікова історія українського державотворення та невід'ємне право української нації на самовизначення, яке історично здійснене всім Українським народом.

Саме на основі такого правового підґрунтя було реалізовано ідею щодо прийняття Конституції України як Основного Закону незалежної держави.

У преамбулі зазначається також безпосереднє правове джерело, керуючись яким Верховна Рада України прийняла Конституцію. Ним є Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р., схвалений 1 грудня 1991 р. всенародним голосуванням.

Преамбула стисло визначає генеральні цілі, задля досягнення яких приймається Конституція:

- забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя;
- зміцнення громадянської злагоди на землі України;
- незворотність її європейського і євроатлантичного курсу;
- розвиток і зміцнення демократичної, соціальної, правової держави.

Усі названі цілі визначають цінності, які посідають провідне місце в усій ієрархії суспільних цінностей. Будучи закріпленими у преамбулі Конституції України, вони

становлять концептуальну основу як її самої, так і всього суспільного ладу, визначають обличчя незалежної України.

Серед названих цінностей особливе місце належить підтвердженню європейської ідентичності Українського народу та незворотності європейського та євроатлантичного курсу України (абзац 5). Це положення, введене до преамбули Конституції України Законом про внесення змін до Конституції України від 7 лютого 2019 р. № 2680-VIII (Відомості Верховної Ради України. 2019. № 9. С. 50), викликало жваві дискусії серед фахівців.

Опоненти внесення змін до преамбули Конституції наголошували на тому, що преамбула фіксує історичну мить прийняття Конституції, а тому, мовляв, втручання в історичний підтекст, який відображає передумови прийняття Конституції України 1996 р. та конституційну ідентичність Українського народу на момент її прийняття, неприпустиме.

Насправді такі твердження щодо «недоторканності» преамбули Конституції є доволі сумнівними. Вони не підтверджуються конституційною практикою. Попри те, що внесення змін до конституційних преамбул не надто поширено в Європі та світі, така практика не є поодиноким. Свого часу зміни вносили до преамбул Конституції Індії, Основного закону ФРН (після возз'єднання Німеччини), Конституції Угорщини. У Латвії після відновлення її незалежності та, відповідно, дії Конституції Латвійської Республіки 1922 р. Конституцію було доповнено преамбулою лише у 2014 р. Подібна ситуація мала місце також в Естонії (Конституцію Естонської Республіки було прийнято в 1992 р., а преамбулу до неї додано у 2007 р.). Як додані, так і змінені преамбули до конституцій названих країн значною мірою зумовлені потребою фіксації колективної історичної ідентифікації їх народів.

Наведене вище доповнення преамбули Конституції України свідчить не про коригування історичного минулого Українського народу й моменту (передумов, мотивів та цілей) її прийняття, а саме про підтвердження Українським народом своєї європейської ідентичності, зумовленої всім попереднім історичним конституційно-правовим розвитком України, починаючи з Конституції Пилипа Орлика. Тобто зміни до преамбули Конституції України спричинені не Революцією гідності та історичними суспільними і політичними зрушеннями в напрямі євроінтеграції України, як вважають деякі правознавці. Революція гідності стала лише тим «конституційним моментом», який посилив відчуття ідентичності й актуалізував ці зміни. Перший вагомий крок на шляху реалізації названого курсу зроблений – Україна офіційно стала кандидатом у члени Європейського Союзу. І хоч попереду роботи на цьому шляху ще надто багато, є підстави вважати, що його буде пройдено гідно і що він завершиться успішно.

У формулі преамбули «усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішніми та майбутніми поколіннями» відображено волю як Верховної Ради України, так і всього Українського народу взяти на себе відповідальність за стан справ у країні, за долю Вітчизни. І хоча відповідальність, про яку йдеться в цій частині преамбули, за своєю сутністю є відповідальністю морально-політичною, а не юридичною (той, хто знехтував нею, може бути засуджений лише судом історії), усе ж не слід применшувати значення цієї конституційної формули. Її втілен-

ня у практичні дії органів державної влади й органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, політичних партій та інших громадських об'єднань, усіх громадян України – вагома гарантія того, що майбутнє України стане таким, яким його хоче бачити Український народ. На жаль, за роки незалежності повною мірою досягти цього з різних причин не вдалося.

Положення преамбули в концентрованому вигляді виражають вихідні політико-правові ідеї, які пронизують увесь зміст Конституції. Вона є єдиним, цілісним за своєю юридичною природою документом, а тому відривати преамбулу від основного змісту Конституції, а тим паче протиставляти йому юридичну природу преамбули, як це інколи трапляється в літературі, немає підстав. Як і інші положення Конституції, положення її преамбули мають нормативний характер, хоча їх нормативність виражено в найзагальнішій формі. Інша справа, що механізм реалізації положень преамбули має істотні особливості порівняно з іншими положеннями Конституції.

Преамбула насамперед є орієнтиром у практичній діяльності державних органів і органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, посадових і службових осіб та громадян, визначає загальну лінію правотворчої діяльності, вказує стратегічний напрям конституційного і нормативно-правового регулювання в цілому.

Положення преамбули сприяють більш глибокому з'ясуванню букви і духу Основного Закону України, що особливо важливо під час його тлумачення, а відтак більш послідовному втіленню конституційних норм, а також приписів законодавства, що їх конкретизують, у життя.

Нестабільність та порушення приписів Конституції призводять до того, що система основоположних правил, за якими живе суспільство, може руйнуватись, що особливо небезпечно в умовах широкомасштабної воєнної агресії Росії проти України.

Російсько-українська війна переконливо підтвердила, що закріплений у преамбулі курс на євроатлантичну інтеграцію, метою якої, зрештою, є вступ України до НАТО, – це найнадійніша гарантія від наступних посягань північного сусіда на територіальну цілісність України.